
Małgorzata ABELITE
Katedra Edukacji Technicznej
Uniwersytet Szczeciński

WPŁYW KONTROLI I OCENY NA SKUTECZNOŚĆ SAMOKSZTAŁCENIA WSPOMAGANEGO KOMPUTEREM

WPROWADZENIE

Tradycyjne ocenianie postrzegane jest przez opinię publiczną jako represyjne¹, polegające raczej na stwierdzeniu, że uczeń czegoś nie umie i sprawdzeniu czysto formalnych wymagań. Obecnie nadrzędnym celem pracy edukacyjnej uczyniono wszechstronny rozwój ucznia wspomagany przez integralnie pojmowane nauczanie w trakcie którego szkoła ocenia przede wszystkim braki a nie osiągnięcia.

Celem poniższej pracy badawczej jest diagnoza zależności między kontrolą i oceną ucznia a skutecznością jego samokształcenia. Przez diagnozę rozumiemy rozpoznanie jakiegoś obiektu, zdarzenia czy jakiejś sytuacji w celu zdobycia informacji i przygotowania się do działań melioracyjnych.² W. Okoń postrzega samokształcenie (samouctwo) jako osiąganie wykształcenia poprzez działalność, której cele, treści, warunki i środki ustala sam podmiot. W procesie tym jego cele się dynamizują, osiągnąwszy wyższy stopień świadomości uczeń dokonuje często ich przewartościowania i doskonalenia. Samokształcenie osiąga optymalny poziom wtedy, gdy przekształca się w stałą potrzebę życiową człowieka oraz stanowi oparcie dla kształcenia ustawicznego. Omawiane płaszczyzny samokształcenia mają swoje zadania i funkcje. Złożoność i różnorodność zadań stawianych przed tym procesem nadaje mu charakter działań interdyscyplinarnych.³ Osiągnięcie złożonych celów uzależnione jest od stopnia właściwego stosowania środków informacyjnych bogatych w wiedzę medialną i komputerową, która może być sterowana przez autorów. Według H. Skrzypczaka samokształcenie należy rozumieć nie tylko jako przyswajanie albo pogłębianie wiedzy merytorycznej, ale i doskonalenie własnych cech osobowowych.⁴

Przedmiotem badań objęte zostały sfery stosowania świadomej samooceny i autokorekty uczniów szkoły podstawowej. Wyniki będą pomocne w ustaleniu zależności między oceną i kontrolą w szkole a samokontrolą i samooceną

w późniejszym samokształceniu.

ROLA OCENY I KONTROLI W PROCESIE SAMOKSZTAŁCENIA

Panuje zgodna opinia, że rośnie społeczne zapotrzebowanie na upowszechnienie oceny i kontroli nie tylko w procesach edukacyjnych, ale w całym życiu i działalności człowieka. Jej wartość polega na kontroli i skuteczności. Nikt bowiem nie zna lepiej motywów działania od osoby, która samokontrolę i samoocenę prowadzi. Czynności te obejmują szeroki wachlarz problemów i wnikają dalej niż kontrola i ocena z zewnątrz. Kontrola obejmuje czynności już dokonane i fakty już zaistniałe. Ocena ucznia jest decyzją złożoną, podejmowaną na podstawie wielu, trudnych do zmierzenia i nieporównywalnych między sobą kryteriów. Z jednej strony proces oceny ucznia powinien być w możliwie dużym stopniu sformalizowany, gdyż wydaje się to sprzyjać eliminacji czynników subiektywnych, prowadzących do błędnych, krzywdzących ocenianego ucznia decyzji. Z drugiej jednak strony pełna formalizacja, a tym samym i pełna automatyzacja procesu oceny nie jest możliwa ze względu na wspomnianą jego złożoność.

Proces nauczania wymaga świadomego udziału w nim podmiotu oddziaływań dydaktycznych. Warunek ten spełniony będzie wówczas, gdy nauczyciel i uczeń wykorzystywać będą informacje o osiągnięciach ucznia dostarczone przez kontrolę i ocenę pedagogiczną. Wśród zasad projektowania tych elementów w procesie nauczania i uczenia się dydaktycy akcentują rozwój zdolności uczących się do stosowania oceny w trakcie nauki. Nauczyciel powinien stwarzać możliwości ćwiczenia przez uczniów samooceny⁵ i autokorekty⁶ (analizy osiągniętych wyników pracy w celu ich poprawienia). S. Ludwiczak przeprowadzając badania wśród uczestników samokształcenia kierowanego potwierdza, że samokontrola i samoocena są niezbędne w życiu każdego człowieka dorosłego. Ich brak znacznie osłabia wyniki. W tym miejscu pojawia się problem przygotowania do „świadomego” samokształcenia, które zdaniem autora należy rozłożyć na trzy etapy:

I etap: to przygotowanie w szkole na wszystkich szczeblach,

II etap: to samokontrola i samoocena kierowana,

III etap: to samokontrola i samoocena w pełni samodzielna.⁷

Z powyższych etapów szczególną uwagę należy poświęcić Edukacji kierowanej pojawiającej się w dotychczasowym modelu w miejscu zetknięcia kształcenia i samokształcenia – rysunek 1.

Występują tu nie tylko różne elementy kształcenia, lecz również w szerokim zakresie

elementy samokształcenia, nie będące jednak samokształceniem sensu stricto. Edukacja kierowana ułatwia przejście na samokształcenie w pełni samodzielne, stając się zarazem przedłużeniem, rozszerzeniem i uzupełnieniem kształcenia w zakresie doskonalenia osobowości osób w niej uczestniczących.

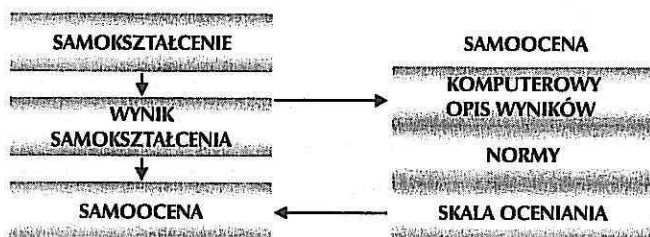
Rysunek 1. Miejsce edukacji kierowanej w procesie kształcenia i samokształcenia.

Samoocena i samokontrola w procesie samokształcenia wspomaganego komputerem

Samokształcenie obejmuje własny wysiłek uczącego się podmiotu, nie podlegający kontroli zewnętrznej i organizowany przeważnie na podstawie samodzielnie opracowanego programu. Dlatego też zasadniczym warunkiem jego skuteczności jest systematyczna autokontrola i samoocena. Między kształceniem bezpośrednim, gdzie osobą kierującą jest nauczyciel czuwający nad realizacją założeń dydaktycznych, a kształceniem pośrednim nie powinno być przeciwieństw ani ostrych granic. Zgodność treści programów edukacyjnych stosowanych w samokształceniu wspomaganym komputerowo budzi gorące dyskusje co do korelacji z programem nauczania.⁸ Sprawa jest trudna do rozstrzygnięcia, ponieważ nieodpowiednio dobrany komunikat medialny nie jest równoważnym elementem w stosunku do programu, a program nie zawiera wszystkich informacji, które są niezbędne do opracowania odpowiednich środków. Obowiązkiem tworzącego dydaktyczny program komputerowy jest dokładne zaznajomienie się z programem nauczania, tak by jego interpretacja była zgodna z intencją tych, którzy przygotowali program i wprowadzili go do użytku szkolnego. Zgodność programu i komunikatu medialnego jest zagadnieniem złożonym i nie można go określić jednoznacznie.

W procesie samokształcenia wspomaganego komputerem samokontrola i samoocena mają ogromne znaczenie wpływając na rozwój i integrację osobowości. Na przygotowanie do samooceny mogą mieć wpływ przede wszystkim metody stosowane przez nauczyciela między innymi karty samooceny ucznia po lekcji lub karty samooceny ucznia po bloku tematycznym. Uczeń o dobrej samokontroli jest zdolny do wyrażania swoich stanów, postaw i nastawień w zależności od kontekstu sytuacyjnego, potrafi rozumieć otaczający świat, integrować się z nim, zmieniać

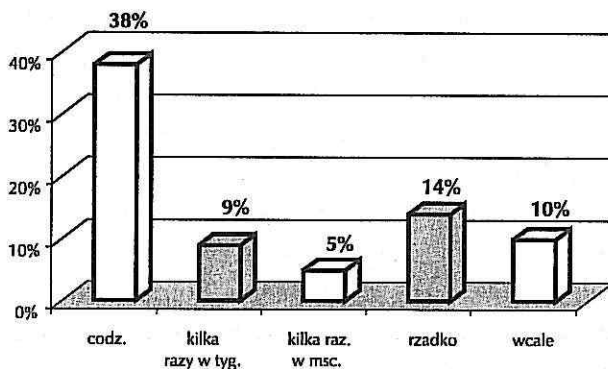
i doskonalić siebie. Biorąc pod uwagę model funkcjonowania oceny w systemie dydaktycznym przedstawionym przez B. Niemierkę można spróbować odnieść go do aspektu samooceny⁹ – rysunek 2.

Rysunek 2. Model funkcjonowania samooceny w samokształceniu.

Coraz bardziej uzasadnione, zwłaszcza w procesie samokształcenia, okazuje się polepszenie warunków oraz procesu samokontroli i samooceny przez podjęcie problemów, wynikających z edukacyjnych programów komputerowych. Łączy się to z możliwością zwiększenia różnorodności zadań kontrolnych oraz wspomaganie przygotowania i przeprowadzenia kontroli wiedzy, jak również zwrócenie uwagi na wpływ zastosowania programów komputerowych na poprawność procesu kontroli i oceny wiedzy uczniów.

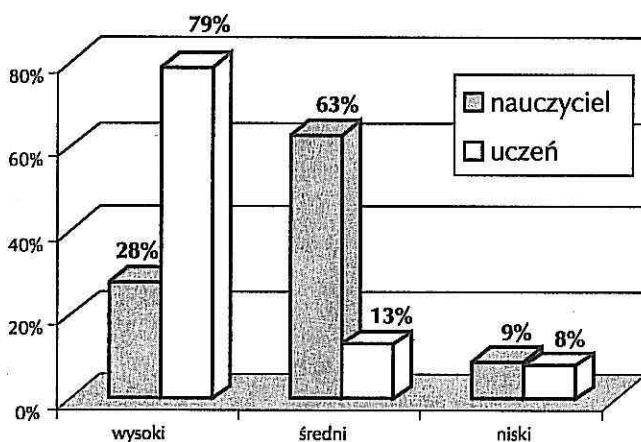
Podczas konstruowania sprawdzianów wspomaganych komputerem rozpatruje się zadania ze względu na ich sposób odpowiedzi: zadania luk i uzupełnień oraz zadania wyboru. Mają one na celu diagnozę wiedzy i umiejętności ucznia i coraz częściej konstruowane są tak, by po błędnej interpretacji nie mógł on przejść do następnego problemu.

Wykres 1. Częstość wykorzystania komputera przez uczniów w procesie samokształcenia. Źródło: badania własne.

Spróbujmy przyjrzeć się bliżej wynikom badań przeprowadzonych w szczecińskiej szkole podstawowej nr 35. Analiza wykazała, iż 38% uczniów wykorzystuje komputer w samokształceniu codziennie, 9% kilka razy w tygodniu, 5% kilka razy w miesiącu, 14% rzadko zaś 10% wcale nie korzysta z tego źródła informacji – wykres 1.

Burzliwy rozwój informatyki we współczesnym społeczeństwie pobudził do powstawania nowych narzędzi diagnozy wykorzystujących interaktywne systemy komputerowe. Ocena wspomagana komputerowo powinna odbywać się z bezpośrednim udziałem nauczyciela reagującego na ewentualnie błędne decyzje, których źródłem może być pominięcie ważnych kryteriów. Wśród uczniów stopień skuteczności wykorzystania komputera do oceny skuteczności wiedzy ucznia jest bardzo wysoki gdyż wynosi 79%. Nauczyciele podchodzą do tego problemu nieco bardziej ostrożnie przypisując wysoki stopień skuteczności 28% – wykres 2.

Wykres 2. Stopień skuteczności wykorzystania komputera do oceny wiedzy ucznia.

Źródło: badania własne.

ZAKOŃCZENIE

U progu XXI wieku nikogo nie trzeba przekonywać, że jesteśmy świadkami wchodzenia świata w nowy okres cywilizacyjny – okres społeczeństwa informacyjnego. Nowe uwarunkowania zreformowanej szkoły wskazują na zależność między efektami uzyskiwanymi przez uczniów a systemem ich oceny. Dobrze przemyślane i zaplanowane ocenianie wewnętrzne powinno kształtować proces nauczania i wychowania oraz przygotować ucznia do samokontroli i samooceny w ustawicznym

samokształceniu. Sposób informowania o efektach wymaga wielu doświadczeń i korekt zanim stanie się odczuwalną pomocą w codziennej pracy nauczycielskiej, jak również sygnałem rozumianym i oczekiwany przez ucznia.

Przypisy

1. Sillany N., 1994, *Słownik psychologii*, Warszawa, s. 330.
2. Okoń W., 1987, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa, s. 52.
3. Maciarz A., 1984, *Wybrane zagadnienia z rewalidacji dzieci*, Zielona Góra.
4. Skrzypczak H., 1986, *Organizacja i metody samokształcenia*, Warszawa, s. 7–8. WSiP
5. Pólturzycki J., 1974, *Ucz się sam. O technice samokształcenia*, Warszawa, s. 246–250.
6. Pacek S., 1984, *Jak kierować samowychowaniem uczniów*, Warszawa, s. 118.
7. Ludwiczak S., 1983, *Proces samokształcenia kierowanego*, Warszawa, s. 123.
8. Abelite M., 2001, *Materiały konferencyjne nr 58. Pomiar edukacyjny jako kompetencje pedagogiczne*, Szczecin, s. 380.
9. Niemierko B., 2001, *Materiały konferencyjne nr 58. Pomiar edukacyjny jako kompetencje pedagogiczne*, Szczecin, s. 316.